

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

חֲמַדַּת יָמִים HEMDAT YAMIM

חֻקַּת תְּשַׁע"ז

פֶּרֶשֶׁת שְׁבוּעַ

מִילָה בַּסֵּלַע

הרב יוסף כרמל, ראש כולל "ארץ חמדה"

אחת השאלות שהטרידו את חכמים בכל הדורות היא, מדוע לא זכה משה רבינו להכנס לארץ ישראל? אפשר לנסח את השאלה גם בדרך הבאה, מדוע יש הבדל בין ההכאה בצור, המופיעה בפרשת בשלח שבספר שמות, שגררה "תשואות רמות", ואין בעקבותיה כל ביקורת על רבן של ישראל, לבין ההכאה בסלע שבפרשתנו, המכונה "פרשיית מי מריבה", שבעקבותיה "נזף" הקב"ה במשה עבדו ואסר עליו להיכנס לארץ המובטחת למרות כל תחנוניו? אכן, ניתן לתרץ בפשטות כי העיקר הוא למלא את מצוות ד'. לכן, בפעם הראשונה קיים משה את הציווי להכות בצור ואילו בפרשתנו הוא עבר על הציווי, לא דיבר אלא היכה.

עדיין צריך עיון, מה ההבדל?

השימוש במטה הוא חלק מקיום הציווי בפרשת בשלח ואילו השימוש בו בפרשתנו, הוא עבירה על הציווי לדבר ולא להכות. בפרשת שמות הכתוב מגדיר את המטה בדרך הבאה:

"וְאֵת הַמִּטָּה הַזֶּה תִּקַּח בְּיָדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בּוֹ אֶת הָאֹתוֹת" (שמות ד' יז).

נבדוק היכן התורה משתמשת במושג "אות", יתכן וזה יתן בידנו פתח לפתרון.

מספר מצומצם של מצוות כונו בתורה "אות" נמנה אותם:

א. ברית המילה: "וּנְמַלְתֶּם אֶת בְּשָׂרְ עַרְלַתְכֶם וְהָיָה לְאוֹת בְּרִית בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם" (בראשית י"ז יא).

ב. הסנה שבוער באש והוא איננו אוכל: "וְהָיָה הַסֵּנֶה בְּעֵר בָּאֵשׁ וְהַסֵּנֶה אֵינְנוֹ אֹכֵל... וַיֹּאמֶר כִּי אֶהְיֶה עִמָּךְ וְזֶה לְךָ הָאוֹת" (שמות ג' ג, יב).

ג. תפילין: "וְהָיָה לְךָ לְאוֹת עַל יָדְךָ וּלְזִכָּרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת יְקֻנְךָ בְּפִיךָ כִּי בְיַד חֲזָקָה הוֹצֵאתָ יְקֻנְךָ מִמִּצְרָיִם" (שמות י"ג ט).

ד. שבת (נצטוו עליה לראשונה עוד במצרים או לפחות במרה): "אֲךְ אֶת שַׁבְּתוֹתַי תִּשְׁמְרוּ כִּי אוֹת הוּא בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם לְדֹרֹתֵיכֶם לְדַעַת כִּי אֲנִי יְקֻנְךָ מִקְדָּשְׁכֶם" (שמות ל"א ג).

ה. סימון הבתים בדם קרבן פסח: "וְהָיָה הַדָּם לְכֶם לְאוֹת עַל הַבָּתִּים אֲשֶׁר אֲתֶם שָׂם וְרֵאִיתִי אֶת הַדָּם וּפְסַחְתִּי עֲלֵכֶם וְלֹא יְהִי בְּכֶם נֶגֶף לְמַשְׁחִית בְּהַכְתִּי בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם" (שמות י"ב ג).

המשותף לכל הרשימה הוא, שהם שייכים לתקופה של לפני מתן תורה.

חז"ל הגדירו את התקופה הזו "לפני הדיבור" (עיינו חגיגה ו ע"א וברש"י שם). כלומר, לפני שמיעת הדיבור האלוקי במעמד הר סיני. אם כך, מצאנו נקודת אחיזה. השימוש במטה בתקופה שלפני הדיבור בפרשת בשלח, הוא במקום ובזמן הנכון. אבל אחרי הדיבור, אחרי מתן תורה אין כבר מקום לשימוש במטה, יש צורך בדיבור ורק השימוש בו מותר. בהזדמנות קרובה נרחיב בע"ה את הדיבור בסוגיית ה"דיבור".

הבה נתפלל כי נזכה להקשיב לדיבור האלוקי ונזכה תמיד לכוון לקיום הנכון של דבר ד'.

לע"נ רבי יעקב בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמחה סבג ז"ל	לע"נ ר' מאיר בן יחזקאל שרגא ברכפלד ז"ל	לע"נ מר שמואל שמש ז"ל חבר הנהלת ארץ חמדה נלב"ע י"ח בסיוון תשע"ד	לע"נ הרב יוסף מרדכי שמחה שטרן ז"ל נלב"ע כ"א באדר א' תשע"ד	לע"נ הרב אשר וסרטייל ז"ל נלב"ע ט' בכסלו תשס"ט
---	---	--	--	--

יהי רצון שהנערים
יעקב נפתלי בן רחל, גיל-עד מיכאל בן בת גלים ואייל בן איריס תשורה
ישבו לחיק עמם מולדתם ומשפחתם במהרה! אמן!

ERETZ HEMDAH
2 Brurya St. P.O.B 8178 Jerusalem 91080
Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

Email: info@eretzhemdah.org

www.yeshiva.org.il ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט

ארץ חמדה ע"ר
רח' ברוריה 2 ת.ד. 8178 ירושלים 91080
טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

web-site: www.eretzhemdah.org

חמדת הדף היומי

האם מותר לאדם להכניס את עצמו למקום סכנה?

הרב עקיבא כהנא

נאמר בגמרא בתענית (כ ע"ב, וכן במסכת שבת דף לב ע"א) "לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה". והגמרא מביאה את הסיפור על רב אדא בר אהבה שהכניסו רב הונא שלא מדעתו לחורבה על מנת להוציא את החמור שהיה שם בביטחה, ורב אדא הכיר בכך וכעס.

תוספות בכתובות (ל ע"א) מקשה מדוע אסור לאדם להעמיד את עצמו במקום סכנה, והלא 'הכל בידי שמים'? והוא מחלק בין פשיעה לאונס, באונס – הכל בידי שמים, אבל בפשיעה – אם אדם מכניס את עצמו למקום מסוכן, הוא יכול להזיק לעצמו, ולא מונעים זאת מהשמים.

מהרי"ל (מא הובא ברמ"א יור"ד קטז, ה) מביא את מהגמרא בב"ק (ס ע"ב) שאומרת 'דבר בעיר כנס רגליך', והכוונה שאדם לא יצא ממקומו כאשר יש דבר בעיר, ורואים שצריך לברוח בשעת הסכנה מהעיר. וכותב שאף שכתבה הגמרא בסנהדרין (כט ע"ב) שהאנשים אומרים ש"שב שני הוי מותנא, ואדם בלא זימני לא שכיב" כלומר, שאין מה לברוח מפני הדבר כיון שהוא הורג רק אנשים שהגיע זמנם למות. הגמרא היא רק מה שאנשים אומרים, אבל אין זה אמת. וכותב שגם ספר חסידים כותב שלפעמים הגזירה היא רק על עיר אחת, ומי שבורח מאותה העיר ניצל, ולכן יש לצאת מהעיר.

ים של שלמה (ב"ק ו, כו) מביא את דברי מהרי"ל וכותב שלמרות האמור, אם יש לאדם אפשרות לעזור לאנשים בעיר על ידי זה שהוא יישאר באותה העיר, "חלילה שימנע עצמו, ויפרוש מצרת הציבור, ולא יראה בנחמת ציון", ורק אם אינו יכול לעזור לאנשים בעיר, אז נאמר ש'אין לעמוד במקום סכנה', וכל דבר שמהווה סכנה הוא נחשב כמו 'קיר נטוי' שעליו אמרה הגמרא (ר"ה טז ע"ב) שאם אדם עומד שם, זה מזכיר את עוונותיו. רשב"ש (קצה) כותב שלמרות שדינו של אדם נגזר בר"ה, עדיין יש אפשרות שאנשים ימותו לפני עיתם במגיפה או בכל סכנה אחרת שהם נכנסים אליה, כי 'יש נספה בלא משפט', וזו הכוונה שה'שטן מקטרג בשעת הסכנה', כלומר, שבזמן הסכנה יש חשש שאנשים ימותו, גם אם לא נגזר עליהם למות, לכן יש להשמר מפני דברים מסוכנים, וכן לברוח מהעיר בזמן מגיפה. נראה שדברי רשב"ש הם על דרך דברי תוס' בכתובות שהובא לעיל, להבדיל בין אונס, שעליו יש דין שמיים, לבין פשיעה שבה האדם חושף את עצמו לסכנות חדשות.

בדפים שאותם אנו לומדים השבוע, וברחבי הש"ס יש כמה סיפורים על גדולים שנכנסו או הכניסו אותם למקום סכנה:

1. הגמרא בתענית (כ ע"ב) מביאה את הסיפור על רב ושמואל שכשהלכו עם רב אדא לא חששו לעבור מתחת לקיר נטוי, כי זכותו וודאי תציל אותם.
2. הגמרא בתענית (כא ע"א) מביאה את הסיפור על נחום איש גס זו שאמר לתלמידיו שיפנו קודם את הדברים שרוצים לפנות מהבית, כיון שכל זמן שהוא בבית הבית לא יפול, כי זכותו תעמיד את הבית, ולא חשש לסכן את עצמו.
3. הגמרא באותו עמוד (כא ע"א) מביאה סיפור על אילפא ור' יוחנן שאכלו לחם תחת 'גודא רעיעא' כלומר, קיר נטוי (אמנם, בגבורת ארי מבאר שהם לא ידעו שהכותל היה רעוע).
4. הגמרא בקידושין (כט ע"ב) כותבת שאבבי גרם לר' יעקב להשאר בבית המדרש בלילה, על מנת שיהרוג איזה מזיק שהסתובב שם.
5. הגמרא בכתובות (עז ע"ב) אומרת שר' יהושע בן לוי היה נכרך בבעלי ראתן (חולי מדבק) ועוסק בתורה, על מנת להראות שתורה מגינה ומצילה.
6. הגמרא בברכות (לג ע"א) מביאה את הסיפור על הערוד שהיה מזיק לאנשים ובר' חנינא בן דוסא ונעמד ליד החור של הערוד, על מנת שירדוף אחריו, ור' חנינא יהרוג אותו, וכך כולם ינצלו.

ושלושה תירוצים ניתן לומר ליישב את המקרים לעיל:

- א. המהרש"א בקידושין (כט ע"ב) מבאר שמקרים אלו שבהם נכנסו צדיקים אלו למקום סכנה, ולא חששו, הם בגלל שידעו שזכותם תעמוד להם להנצל מהסכנה, ואף על פי כן הקפידו בגמרא בקידושין, וכן בתענית, כיון שלא רצו שירדו מזכויותיהם, או שלא חשבו שהם מספיק צדיקים.**
- ב. ה'ציץ אליעזר' (ט, מה, אות ו) כותב באופן דומה שבגלל חסידותם וצדיקותם של אלו, לגביהם זה לא נחשב כלל מקום סכנה, וכך הוא מיישב את הגמרא בברכות, על ר' חנינא בן דוסא. (בניגוד ל'תורה תמימה' (ויקרא יט, הערה קי) שהביא גמרא זו כראייה לכך שמותר לאדם לסכן את עצמו בספק, עבור אחרים שבסכנה וודאית, כי בגלל צדקותו של ר' חנינא זה רק ספק סכנה, ולאנשים אחרים זו סכנה וודאית) לדעת ציץ אליעזר זה כלל לא נחשב סכנה לגבי הצדיק. אך דבריו קשים שהרי הגמרא אוסרת ללכת למקום סכנה גם לצדיקים גדולים, וכפי שכתבה הגמרא שגם יעקב חשש שהניסים שעשו לו המעיטו מזכויותיו, והסיבה שצדיק אינו ניזוק במקום סכנה היא בגלל שמתחשבים בזכויותיו, ומורידים לו מהן. אולי ניתן לבאר את דבריו לפי דברי החינוך (מצוה תקמו) "יהיו קצת מבני אדם אשר המלך חפץ ביקרם לרוב חסידותם ודבקות נפשם בדרכיו ברוך הוא... כמו האבות הגדולים והקדושים והרבה מן הבנים שהיו אחריהם כמו דניאל חנניה מישאל ועזריה ודומיהם, שמסר האל הטבע בידיהם, ובתחלתם היה הטבע אדון עליהם, ובסופן לגודל התעלות נפשם נהפוך הוא שיהיו הם אדונים על הטבע..." כלומר שיש אנשים יחידים בדור שאין הטבע שולט עליהם כלל, ולכן אין אצלם סכנות כלל, וממילא מקומות כאלו לא נחשבים כלפיהם כמסוכנים, כי טבע העולם הרגיל לא שולט עליהם.**
- ג. ניתן לבאר על פי דברי תוס' שהובאו לעיל, ולומר שרק אדם שמגיע למקום סכנה בפשיעתו עלול להסתכן, כיון שאז בודקים את זכויותיו אם הוא באמת ראוי להנצל, אבל אדם שמגיע למקום סכנה באונס, או שאינו יודע כלל על הסכנה, הוא בדין שעליו נאמר ש'הכל בידי שמים', ולכן בגלל שהם לא נכנסו למקום סכנה, אלא היו שם בלי ידיעתם, או בלי אפשרות לצאת (במקרה של נחום איש גס זו) לכן לא נאמר על זה שאדם יכול להרוג את עצמו.**

לגבי הגמרא בכתובות כתב הרב חיים דוד הלוי זצ"ל (מים חיים ב, פו) שהרא"ש שם לא הביא להלכה את מעשהו של ר' יהושע בן לוי, אלא את ההרחקות שהיו נוהגים חביריו מבעלי ראתן, והרמב"ם לא הביא כלל את הסוגיא שם, ולכן אין זה נכון להלכה.

לסיכום: הגמרא אומרת שאסור לאדם להכניס עצמו למקום סכנה, תוספות ורשב"ש כתבו שאם אדם מכניס עצמו לסכנה יש עליו דינים אחרים, והמהרי"ל ויס של שלמה מסכימים שיש לברוח מעיר שיש בה סכנת דבר, אלא שהיש"ש מסייג זאת שאם אותו אדם יכול לעזור בעיר שבה הוא נמצא יש לו להשאר בה.

לגבי המקרים הרבים שמובאים בש"ס בהם חכמים סיכנו את עצמם, הבאנו שלושה תירוצים: א. מהרש"א – ידעו שזכותם תעזור להם להנצל. ב. ציץ אליעזר – לגביהם אין בכלל סכנה, בגלל צדיקותם, ובטוח שינצלו. ג. לפי תוס' ניתן לומר שכיון שהם לא ידעו מהסכנה כשנכנסו אליה, לכן באמת זה על פי הדין הרגיל, שדנים בראש השנה את כל הדברים שיארעו באונס על האדם.

הספר משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן, יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה" הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח וביור מקיפים במקורות. בין הנושאים הנדונים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון, מדיניות פסקלית ומוניטרית, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה, כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישיות, זכויות אזרח ועוד ועוד.

זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראל של מכון ארץ חמדה.

לרכישה

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ח)

New York, USA

ניו יורק, ארצות הברית
אלול תש"ע

ייצוג לקוח התובע ריבית מיהודי על הלואה

שאלה

אני עורך דין המייצג אנשי עסקים בישראל ובארצות הברית. יהודי מירושלים הלווה כספים יחד עם מספר חברים, חלקם יהודים, ליהודי בארצות הברית (להלן הלווה). הלווה נחשב בעבר לאיש עסקים מצליח מאד, אך הוא ירד מנכסיו ונותר ללא כלום. בסופו של יום התברר שהוא רמאי שקיבל כספים מכל מיני אנשים בדרכים שונות, ובתחילת החודש הוא נאסר בארצות הברית והואשם במרמה והלבנת הון. בימים אלה מחפש הלווה אנשים שיעזרו לו להשתחרר בערבות. בעקבות התרחשויות אלה פנה אליי המלווה לברר איזה צעדים עליו לנקוט בכדי לשמור על זכויותיו בהלוואה. לצערי, לא שמת לי לב מיד כי לפי הסכם ההלוואה למלווה קיימת הזכות לקבל ריבית אם יזכה לקבל את כספו בחזרה, ולכן התעוררו מספר שאלות:

- א. האם מותר לי לייצג את המלווה נגד הלווה בתביעה בבית משפט בארצות הברית בגין הפרת חוזה ההלוואה או בגין מרמה?
- ב. אם לא, האם מותר לי לתת למלווה ייעוץ ולהציע לו כי גוי ייצג אותו אם יחליט להגיש תביעה?
- ג. אם לא, אני מניח כי אסור לי לקבל כסף עבור העבודה שביצעתי עד עכשיו?
- ד. האם אפשר להודיע למלווה מה בררנו לגבי השאלות המשפטיות שחקרנו?
- ה. האם אפשר להפנות אותו לעורך דין גוי בארצות הברית?
- ו. האם אסור לעזור לו בכלל ועלינו לנתק את הסיוע באופן טוטאלי?

תשובה

- א. יש לסכם עם המלווה שתייצג אותו רק בתנאי שהוא יבקש לתבוע את הקרן בלבד ולא את הריבית.¹
- ב. אם המלווה ירצה לגבות גם את הריבית יש איסור לייצגו, למסור לו עזרה ונתונים או להפנות אותו לעורך דין אחר, משום איסור מסייע ידי עוברי עבירה.²
- ג. אין איסור לגבות כסף מהמלווה על עבודה שכבר בוצעה.

¹ פסק השולחן ערוך (ח"מ נב, א) ששטר שכתובה בו ריבית בצורה מפורשת - אינו גובה בו את הריבית אבל גובה בו את הקרן. אמנם הרמ"א (שם) מביא בשם "יש אומרים" שהמלווה אינו גובה את הקרן מפני שקנסו אותו. עיין שם בש"ך (ס"ק ד), בטי"ז (ד"ה ויש אומרים) ובביאור הגר"א (ס"יק ה) שהשיגו על דברי הרמ"א ופסקו כדעת השולחן ערוך.

² המכשיל אחר עלול לעבור על שני איסורים. הראשון הוא איסור 'לפני עיוור לא תתן מכשול', ואיסורו מן התורה. האיסור השני הוא איסור מסייע בידי עוברי עברה, ואיסורו מדרבנן.

איסור 'לפני עיוור לא תיתן מכשול' קיים כאשר העברה לא יכולה הייתה להתבצע ללא עזרתו של המכשיל. הדוגמה בגמרא במסכת עבודה זרה (ו ע"א-ע"ב) היא הגשת כוס יין לנזיר כאשר הנזיר נמצא בעבר אחד של הנהר והכוס נמצאת בעברו השני, וללא עזרתו של המגיש לא יוכל הנזיר להגיע אל הכוס ולעבור על האיסור. לדעת הרבה מן הראשונים גם כאשר יהודי יכול לקיים את העברה בעצמו וללא עזרה, אם תעזור לו בכל זאת יש בכך איסור דרבנן של מסייע ידי עוברי עבירה. כך כתבו הר"ן (עבודה זרה א ע"ב בדפי הרי"ף), תוספות (שבת ג ע"א ד"ה בבא) ורא"ש (שבת פרק א סי' א). עיין עוד בדברי הרמ"א (יו"ד קנא, א). השי"ך (שם ס"ק ו) טוען שאיסור דרבנן זה של מסייע קיים רק בישראל כשר ולא בגוי או מומר. עוד עיין לעיל סי' כה דיון ארוך ומקיף בנושא זה.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:

הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ
הרב ישראל רוזן

יצא לאור! שו"ת במראה הבזק, חלק שמיני.

תשובות לשאלות מרבני הגולה. התשובות מתמודדות עם המציאות בעולם מודרני מתפתח בדרך של "דרכיה דרכי נעם". הספרים עוסקים בארבעת חלקי ה"שלחן ערוך" תוך ניסיון לקחת בחשבון גם את החלק החמישי ההופך את התורה ל"תורת חיים".

